

382. December natuurwandeling senioren groep Gestel

Inleiding

Deze maandelijkse wandeling vond plaats op de tweede woensdag van elke maand. In dit geval woensdag 13 december.

Verzamelen en vertrek vond plaats vanaf de parkeerplaats van eetcafé De Oude Ketting, Bosscheweg 74 in Boxtel. 51 senioren meldden zich om aan de natuurwandeling deel te nemen.

Het weer beloofde niet veel goeds. Maar toch? U weet het intussen: *Waar meer dan meerdere personen omwille van de Natuur samenkomen, zal ik, Natuur, in uw midden vertoeven en u begeleiden op uw wandelpaden.* En zulks geschiedde. De regen bleef uit tijdens de wandeling en iedereen bleef op de been.

We zouden *Landgoed Sparrenrijk* bezoeken, wetende dat er de laatste dagen veel regen was gevallen. Niet alle modderige bospaden en boslanen konden we ontlopen. Soms was het letterlijk aanmodderen.

Wij gingen met drie gidsen op pad. Verslaglegger liep mee met de groep o.l.v. gids Michel van de Langenberg. Nog maar net vertrokken gaf hij tekst en uitleg over het Landgoed.

Landgoed Sparrenrijk:

Het kan bijna niet anders dan dat de naam 'Sparrenrijk' rijk aan-sparren betekent. In dit geval rijk aan naaldbomen. Het zou ook nog kunnen dat iemand rijk geworden is aan de verkoop van (naald)bomen. Sparrenrijk was (is) immers een productiebos waarbij productie en verkoop van hout het voornaamste doel was(is). Nu is het een natuurgebied en recreatiebos. Ontstaan toen de Halsche heide ontgonnen werd, samen met landgoed Eikenhorst waaraan het grenst.

Meestal wordt er bij een productiebos van naaldbomen meerdere soorten aangeplant. Die bomen worden dan op betrekkelijk korte afstand van elkaar geplant om 'snel' de hoogte in te groeien. Vanaf het planten, óp richting 'hemel'! Voorkomen wordt daardoor dat het hout grote knoesten gaat vertonen. Knoesten, noesten of kwasten in een uit een boomstam gezaagde plank, zijn de plekken waar eens kleine en grotere (zij)takken aan de stam van de boom groeiden. Knoesten in planken, in boomstammen, wil men zoveel als mogelijk is voorkomen.

Kortom: Wil je kaarsrechte bomen met zo weinig mogelijk

noesten produceren, dan moet je de jonge bomen niet te ver van elkaar planten om de kronen van de bomen gesloten te houden. Er komt dan minder licht onder de bomen en dat beperkt de groei van zijtakken. Wel is in de houtproductie geduld een schone saeck.

Voorbeeld van een productienaaldbos. Bomen dicht opeen, stammen recht en de boomtoppen óp naar het licht. Een mooie en duidelijke foto. Geleend van internet ter verduidelijking van het onderwerp. Dank daarvoor.

Deze foto deed en doet me denken aan het Mastbos in Breda. Geplant in 1515 door Graaf Hendrik III van Nassau. Daar, in dit bos, groeien veel masjes. Masjes staat voor mastbomen. Een masje of een mastboom, is een hoge boom met een kaarsrechte stam met zo weinig mogelijk knoesten en geschikt om scheepsmasten van te maken.

Geschiedenis Sparrenrijk

Het gebied is lang in bezit geweest van de familie Van Rijckevorsel, die een deel van de Halsche Heide tussen 1865 en 1895 heeft bebost. Uit deze tijd zijn nog enkele lanen en (voormalige) boerderijen aanwezig. In 1910 werd het landgoed afgesplitst van Eikenhorst en gekocht door de leerlooiersfamilie Van Lieshout. Die liet de meeste van de huidige bomen planten. Er staan dus bomen die tussen de 130 en 150 jaar oud zijn. Om er

aan te verdienen! Pas sinds 1944 wordt het gebied 'Landgoed Sparrenrijk' genoemd. In 1954 werd het bos aangekocht door de gemeente Boxtel. De gemeente beheert het sinds eind twintigste eeuw samen met de 'Werkgroep Natuur- en landschapsbeheer Boxtel'.

Sparrenrijk is 53 hectare groot. Het gebied kenmerkt zich door een patroon van rechte bomen, met bomen omzoomde dreven (onverharde lanen en bospaden) in een rechthoekig patroon. Het westelijk deel van het gebied werd in 1912 als naaldbos op rabatten geplant. 'Rabatten' zijn (toen) met de hand uitgegraven opgehoogde stroken grond in natte gebieden waarop bomen werden geplant. Ook hier, voor de houtproductie.

Er werden ook Grove dennen aangeplant. Die had men nodig in de mijnbouw in Zuid-Limburg om mijngangen te stutten; de stammen links en rechts rechtop tegen de wanden die de 'plafondbalken' ondersteunden.

Later werden er op het landgoed ook veel Amerikaanse eiken geplant. Die groeien drie keer sneller dan onze zomereiken. Dus drie keer eerder 'oogsten'.

Sinds 2010 brengt de gemeente Boxtel meer variatie aan in het naaldbos om de natuurwaarden te verhogen door in bospercellen open plekken te maken en zo nodig inheemse loofboomsoorten aan te planten.

Onze gids vertelt: Op het ogenblik wordt er gewerkt om het naaldbosgedeelte om te vormen van productiebos naar klimaatbestendig natuurlijkbos. Wij zien nog wel knetterrechte naaldbomen die tot aan de 'hemel' reiken. Dit omdat ze eens op een juiste afstand bij elkaar zijn geplant en het (zon)licht met alle geweld opzochten. Er worden thans ruimtes gemaakt door bomen te vellen. De ontstane open plekken kunnen zich gaan ontwikkelen. Soms laat men hier en daar gezonde bomen (overstaanders) staan en worden verschillende soorten inheemse loofbomen en struiken aangeplant. Men laat de natuur daar gedeeltelijk z'n gang gaan. In oude dennenbossen is de grond vaak aan de zure kant. Zeg maar 'gewoon zuur'. Dit komt omdat bomen, bij gebrek aan licht en lucht, in het verleden te dicht en te lang bijeen hebben gestaan. Ook is er in de loop der jaren onder de bomen een naaldenpakket ontstaan. De hars in naalden zorgt ook voor zure grond. Om naaldbossen om te vormen ben je afhankelijk van de eigenaar. Hij of zij bepaalt hoe en wat. Er zijn verschillende theoretische en praktische

mogelijkheden. Maar samen, de gemeente Boxtel en de 'Werkgroep Natuur- en Landschapsbeheer Boxtel', mag je er van uitgaan dat het waarachtig wel goed gaat komen. Maar voor dat dit productiebos daadwerkelijk is omgevormd tot een natuurlijk-bos, moeten we toch wat jaartjes geduld hebben.

In Sparrenrijk groeien, naast de bomen, meerdere soorten paddenstoelen, broeden er meer dan 30 vogelsoorten. Je mag dan denken aan sperwer, ransuil, boomklever, kleine bonte specht en goudvink. Ook kun je de Koningsvaren en Dubbelloofvaren tegenkomen. Daarnaast zouden de Rode lijstsoorten wespenorchis en wolfsklauw op het landgoed te vinden zijn. Het gebied is vrij toegankelijk en er is een wandelroute uitgezet.

Wat kwamen wij zoal tegen op de wandelroute?

Paddenstoelen, zwammen of schimmels.

Eerst even bijpraten over paddenstoelen:

- Zie je paddenstoelen boven de grond? Dan zijn dat de voortplantingsorganen van de ondergrondse zwamvlok.
- De zwamvlok zorgt voor de mineralen die de boomwortels anders nooit zouden kunnen bereiken.
- De bomen zelf zorgen via de fotosynthese (een biochemisch proces) voor de suikers die de schimmel nodig heeft om te groeien.
- Kortom? De paddenstoel heeft de boom nodig en de boom de paddenstoel. Dat is leven in symbiose.
- Staan er verderop in dit verslag geen foto's bij het artikel? Zoek ze dan op in een paddenstoelengids of op internet.

Witrot en bruinrot bij bomen.

Tijdens de wandeling zagen wij zowel wit- als bruinrot bij bomen. Michel demonstreerde beide rottingen door een handvol sponzige, papperige en vezelachtige houtsubstantie uit een boomstronk en platliggende boomstam als een natte spons uit te knijpen. Het houtrot was door de regen van de laatste tijd doorweekt van water. Wat is houtrot eigenlijk?

Houtrot zijn twee hoofdbestanddelen in hout, zowel levend hout (bomen) als doodhout (planken en balken). Het zijn de stoffen *lignine* en *cellulose*. Wit- en bruinrot *houtziektes*.

Bij witrot, krijgt het aangetaste hout bij een boom een bleke, min of meer vezelige (sponsachtige) structuur.

Witrot wordt veroorzaakt door de afbraak van de houtstof *lignine*. Die afbraak wordt veroorzaakt door zwammen of schimmels (paddenstoelen). Je mag dan denken aan de honingzwam, elfenbankje en de dennenmoordenaar. Bij bomen kan dan op den duur stambreuk het gevolg zijn. Er zijn meerdere soorten witrot.

Bruinrot wordt veroorzaakt door de afbraak van *cellulose*, de andere genoemde houtstof. Ook hier wordt de afbraak veroorzaakt door schimmels of zwammen. Te denken valt aan de (paddenstoelen) de berkenzwam, de huiszwam en de roodge-rande houtzwam. Bruinrot ziet uit als witrot, maar is wat donkerder van kleur. Bruinig.

Zowel wit- als bruinrot maken bomen op de duur breukgevoelig.

Bruinrot is ook een veel voorkomende houtaantasting in huizen. Te herkennen aan de vieze, bruingele verkleuring in het beginstadium. Het hout wordt daardoor afgebroken. De naam bruinrot komt daar vandaan. Mag ik allemaal ergens lezen.

Er zijn ook zwammen, bijvoorbeeld de korsthoutskoolzwam, die zowel witrot als bruinrot veroorzaken.

De dennenvoetzwam. Wat is er over deze zwam te vertellen?

- Komt algemeen voor in Nederland.
- Is een parasiet; een moordenaar!
- Groeit merendeels op of nabij naaldbomen of stobben daarvan.
- Parasiteert op het kernhout aan de voet of op de wortels van de boom.
- Veroorzaakt daar bruinrot, ook wel stamrot genoemd.
- Het vruchtlichaam kan tot 30 centimeter breed worden.
- De brede hoed is trechtervormig.
- Eerst is de hoed fluweelachtig geel.

- Is hij volgroeid? Dan wordt hij kleverig, donkerder van kleur, hard en geheel zwart.

Het waaiertje. Wat is er over deze zwam te vertellen?

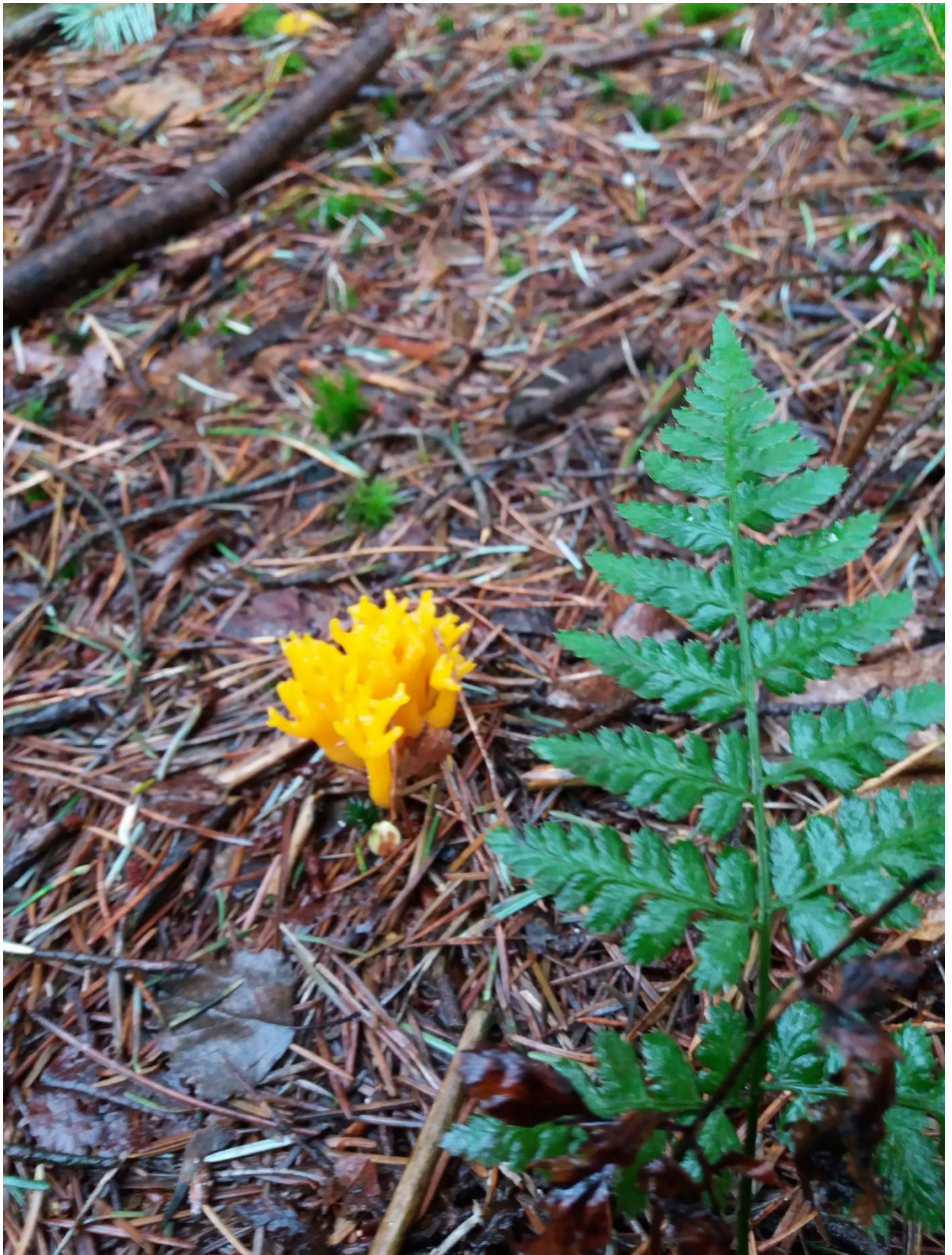
- Ziet uit als een Chinees waaiertje (schelpachtig). Mooi om te zien.
- Komt wereldwijd voor; is daarom een kosmopoliet in optima forma, behalve op Antarctica (beide polen).
- Is een saprofiet; een opruimer of afvalverwerker.
- Leeft op dode loofhoutstammen. Soms op levend hout. Bij uitzondering op naaldboom de Den (Pinus).
- Ook op exotische houtsoorten.
- Is eetbaar maar wel taai.
- Verschrompelt bij koud/droog weer en zwelt weer op bij vochtig weer.
- Is beroemd (medicinaal) en berucht (infecties).
- Medicinaal? Bij de behandeling van baarmoederhalskanker.
- Berucht? Eens groeide er een vruchtlichaam in iemands neusholte. Moet ik ergens lezen.

Paddenstoel het Waaiertje. Foto van Guus Jansen.

Het kleverig koraalzwammetje. Wat is er over deze schimmel te vertellen??

- Ziet niet echt uit als een paddenstoel. Heeft 'vertakkingen' omhoogstaand.
- De vorm is gewei- of koraalachtig. Het ziet uit als dunne parallelle buisjes. Kan tot 8 cm hoog worden.
- Is eigenlijk een trilzwam.
- De kleur is oranjegeel tot geel en enigszins kleverig.
- Leeft als een saprofiet; ruimt dus op!
- Op vermolmde stronken, takken en stammen van naaldbomen.
- Komt algemeen voor.
- Het onderaardse mycelium groeit in het hout en veroorzaakt bruinrot.
- Pas in de herfst wordt het vruchtlichaam, het zwammetje, zichtbaar.

Paddenstoel het Kleeverig koraalzwammetje. Foto van Guus Jansen.

De gele trilzwam. Wat is hierover te vertellen?

- Fleurt de winter op door z'n opvallende kleur; geel tot knaloranje. Bij ouder worden trekt hij zich bescheiden bleekjes terug.
- Het vruchtlichaam is glanzend geleiachtig, gelobd of geplooid. Heeft wat weg van een klodder gelatine. Is een slijmbal op een dode tak. Roept iemand.
- Wordt normaal 1 tot 5 cm hoog. Mogelijk tot 10 cm.
- Komt het gehele jaar voor. Vooral in het vroege voorjaar en late herfst en de winter; de koudere periodes.
- Wordt aangetroffen op rottend hardhout; dode takken nog aan de boom, gevallen takken en dode wortels.
- Parasiteert op (vermoordt) andere paddenstoelen in de boom, schorszwammen.
- Haalt z'n voeding niet uit het dode hout, maar uit de zwamvlok (het mycelium) van schorszwammen.
- Zou eetbaar zijn. Wel paddenstoelenkookboek raadplegen.
- In Aziatische landen medicinaal geliefd.
- Tot slot: De Gele trilzwam is een taaie rakker.

De nevelzwam. Wat is interessant om daarover te weten?

- Is een algemeen voorkomende grijze tot grijsbruine paddenstoel.
- Groeit in grote kringen, heksenkringen, of in familieverband (grote groepen) in zowel loof- als naaldbossen.
- Vooral in strooisellagen onder loofbomen (stikstofrijk).
- Is een saprofiet. Ruimt op. Leeft van de afbraak van dood plantaardig materiaal.
- De hoed van de nevelzwam is bol tot plat'
- De lamellen ofwel de plaatjes, zo'n 60 tot 90 stuks, zijn wit tot crèmekleurig
- 'Nevel' zou slaan op de nevel grijze hoed, maar misschien ook omdat ie verschijnt in de mistperiode; het najaar.
- Eetbaarheid omstreden. Heel zeker koken en kookvocht niet meer gebruiken. Onaangename geur en slechte smaak. Liever niet! Mag ik lezen.

De vliegenschwam. Even een herhaling?

- Is een opvallende paddenstoel; rode hoed met witte stippen. Wie kent hem niet?

- Die witte stippen zijn de ei-restanten (stukjes) van het witte omhulsel, vlies bij dieren, dat om de vliegenscham zat bij de 'geboorte'.
- Bij regen spoelt een deel van de vlokken eraf.
- De vliegenscham leeft in symbiose met de boom waaronder hij groeit; veelal de berk, tamme kastanje, beuk en eik.
- De schamvlok, het netwerk van schimmeldraden, is vergelijkbaar met het wortelgestel van een boom en bevindt zich onder de grond.
- De vliegenscham behoort tot het geslacht amanieten die bijna allemaal giftig zijn.
- In bepaalde gevallen valt deze scham onder de Opiumwet. Is geestverruimend.
- Een gedroogde hoed van de vliegenscham in een schaaltje melk, soms lees ik water, lokt vliegen. Als de vliegen daar van snoepen, is het einde vlieg.
- Zo zou de vliegenscham aan zijn naam zijn gekomen. Al vanaf 1260. Er is twijfel maar het lijkt aannemelijk.

Vliegenschammen. Mooie foto1. Geen amateurwerk.

Onderweg kwamen de Koningsvaren en Dubbelloofvaren tegen. Twee varensorten die juist hier te vinden zijn. In het verslag nummer 379 kwamen deze varens, met foto's, die ook in het

Wilhelminapark groeien uitgebreid ter sprake. Graag verwijst ik daar naar.

Vraag van gids Michel aan ons tijdens de wandeling

Waarom broeden (sommige) uilen al in de maanden januari/februari? Ja, kan zelfs al in december.

Antwoord: Omdat er op dat moment veel muizen in de omgeving van de uilenkast rondscharrelen. Daar reageren de uilen-vrouwtjes op.

Van uilen, vooral de bosuil, is bekend dat hun legbegin én aantal eieren sterk wordt beïnvloed door de hoeveelheid voedsel dat op dat moment aanwezig en te vinden is. De mens heeft dat gevoel niet.

Vraag van Rien

'De maretak parasiteert (profiteert) voor een deel op de boom waarin de mistletoe vertoeft. Voor het andere deel moet de maretak zelf zorgen'. Zo staat dat in het jubileumboekje. Vraag is: Wat is dat andere deel? Het antwoord gaf Rien later zelf.

Antwoord: Voor het andere deel zorgt de maretak zelf door de fotosynthese. Dit is een natuurlijk proces in de maretak. De maretak zorgt daarbij zelf voor zijn eigen bladgroen waarmee energie kan worden opgenomen uit zonlicht en zelf organische stoffen kan vormen.

Rode beuk. Foutje, bedankt!

Onderstaand artikeltje is te vinden op pagina 81 van het jubileumboekje *Brugman vertelt*.

"We zagen enkele prachtige exemplaren. Normaal is een beuk groen; de groene beuk. Maar rode beuken zie je al langer hoe meer. Qua groei, vorm, uiterlijk enzovoort zijn beide beuken gelijk. Edoch; één keer in de vijf jaar geeft de rode beuk zaden voor nieuwe aanplant. Daardoor was de rode beuk zeldzamer en dus duurder. Dat probleem is door ontwikkeling wel opgelost. Er kan ook worden **gestekt**; dat is afgesneden twijgen in de grond steken met het doel dat het

gaat groeien. Zo eenvoudig is dat niet. 'Stekken is gebruikelijker dan zaaien', mag ik ergens lezen".

Waar gaat het hier om?

Tijdens de decemberwandeling werd ik aangesproken door iemand in de groep die mij vertelde dat hij in het stukje 'De Rode beuk' een fout had ontdekt. 'Een Rode beuk kan niet worden gestekt', én 'Stekken is niet gebruikelijker dan zaaien' In het boekje staat dat de Rode beuk wel kan worden gestekt. Die opmerking is, tot het tegendeel is aangetoond, correct. U mag dit wijzigen in het boekje.

Verantwoording: Deskundigen, 95 procent van hen, berichten mij dat het stekken van zowel de Groene als de Rode beuk niet mogelijk is. Dat lijkt duidelijk.

Het vermeerderen van dé beuk, de *Fagus sylvatica*, vindt plaats door het zaaien van beukenootjes, door laaghangende takken af te leggen in de grond, en door enten.

Enkele deskundigen beweren dat stekken wel mogelijk is. Er is dus verwarring. Ik ben het eens met de 95 procent deskundigen en degene die de opmerking maakte. Sorry for that! Even iets meer uitleg:

De haagbeuk is geen beuk(ensoort) maar is verwant aan de berk. Daarom is de wetenschappelijk naam van de haagbeuk heel anders, *Carpinus betulus*, wat 'berkachtige haagbeuk' betekent.

De haagbeuk kan wél worden gestekt. Brugmanpraat zal de twee beuken wel door elkaar hebben gehaald.

De haagbeuk bestaat alleen met groen blad. Soms zie je beukenhagen in zowel afwisselende kleuren, rood en groen. Dat kunnen dan groene en rode beuken (*Fagus*) planten zijn, maar ook rode beuken en groene (*Carpinus*) haagbeuken zijn. Want? Zoals ik al zei: De rode haagbeuk bestaat niet'

Wat gegevens van de beuk en haagbeuk op rij:

- Een beukenhaag bestaat uit een haag van beuken, een haagbeuk uit een haag van haagbeuken.
- Normaliter zijn het twee verschillende bomen.
- Dat kun je al zien aan de eerste wetenschappelijke namen; *Fagus* en *Carpinus*.

- Plant je jonge beuken of/en jonge haagbeuken op een rij, dan heb je een beukenhaag of een haag van haagbeuken geplant.
- Zou je beide hagen niet snoeien (knippen), dan worden het bomen; een beuk en een haagbeuk.
- Een beukenhaag, groen of rood, behoudt zijn verdord blad in de winter.
- Dat geeft meer privacy in de winter en geeft schuilplek van vogels en andere beestjes.
- De haagbeuk daarentegen verliest zijn blad in de winter.
- Geeft minder privacy. Denk aan voor- en achtertuin.
- De beuk krijgt in het voorjaar zijn blad aan de late kant; de haagbeuk al vroeg in het voorjaar. Lijkt logisch.
- De haagbeuk is sterker dan de beuk. De haagbeuk wordt daarom op het ogenblik beter verkocht. Zeker als haag.

Ik hoop dat ik daarmee mijn fout heb goedge maakt.
Daarom graag even het boekje wijzigen voor het geval dat u een beukenhaag wilt gaan stekken.

Dit was dan de laatste seniorenwandeling van de Natuurgroep Gestel in het jubileumjaar 2023. Eén wandeling heb ik moeten missen. Óp naar de 12 volgende wandelingen in 2024. Rest verslaglegger het bestuur, de organisator van de wandelingen, de gidsen en de deelnemers een Gezegende Kerst en een alleszins Voorspoedig Nieuwjaar te wensen.

Sint-Michielsgestel, december 2023
Piet Brugman
p.a.brugman@gmail.com

